

ФЕН. МЕН XX СТОЛІТТЯ – ОЛІМПІЙСЬКИЙ СПОРТ І ФЕВАЛІДІВ

Бріскін Ю.А.

Львівський державний інститут фізичної культури

Анотація. У статті розглядаються особливості функціонування та тенденції розвитку основних складових Олімпійського руху інвалідів - Паралімпійського руху, Дефлімпійського руху та руху Спеціальних Олімпіад. **Ключові слова:** спорт інвалідів, Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух, Спеціальні Олімпіади.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности функционирования и тенденции развития основных составляющих Олимпийского движения инвалидов - Паралимпийского движения, Дефлимпийского движения и движения Специальных Олимпиад. **Ключевые слова:** спорт инвалидов, Паралимпийское движение, Дефлимпийский движение, Специальные Олимпиады.

Annotation. In the article the features of functioning and progress trend of basic constituents of Olympic motion of invalids are examined are Paralympic motion, Deaflympic motion and Special Olympics. **Key words:** sport of invalids, Paralympic motion, Deaflympic motion, Special Olympics.

Постановка проблеми. У фундаментальних [10, 12] та проблемноорієнтованих [1-4,7,11] дослідженнях проблем Олімпійського спорту спорт інвалідів розглядається як частина Міжнародного Олімпійського руху. Дослідження ж власне спорту інвалідів в основному присвячені окремим історичним питанням, методикам розвитку фізичних якостей, технічної підготовки тощо [5,6,9,8,13]. Практично відсутні узагальнюючі інформаційні джерела щодо спорту інвалідів як складової Міжнародного олімпійського руху, не виявлено, за аналогією з Олімпійським спортом, періодів його розвитку, не визначено особливостей формування програм Ігор інвалідів, не узагальнено основних нозологічно орієнтованих завдань, дидактичних та організаційних особливостей інваспорту тощо. Таким чином, постає важлива науково-практична **проблема** невідповідності бурхливого розвитку спорту інвалідів, зумовленого зростанням у XX-XXI ст. його соціальної вартості, та наявного рівня знань про Олімпійський спорт інвалідів як складову Олімпійського руху.

Роботу виконано згідно з планами науково-дослідної роботи Львівського державного інституту фізичної культури.

Об'єкт дослідження: Міжнародний Олімпійський рух.

Предмет дослідження: Спорт інвалідів у структурі Міжнародного Олімпійського руху

Метою дослідження є структурно-функціональна та змістовна характеристики спорту інвалідів як складової Міжнародного Олімпійського руху.

Завдання:

1. Виявити структуру спорту інвалідів у Міжнародному Олімпійському русі.

2. Встановити нозологічно-структурний характер складових спорту інвалідів у Міжнародному Олімпійському русі та виявити основні завдання спорту інвалідів.

3. Вк. вит.: особливості розвитку складових спорту інвалідів.

3.1. Встановити хронологію проведення змагань інвалідів у межах олімпійського руху

3.2. Виявити тенденції формування програм ігор інвалідів

3.3. Визначити нозологічні та структурні особливості формування складу учасників, організації та проведення змагань інвалідів

3.4. Обґрунтувати періодизацію розвитку Олімпійського руху інвалідів

4. Узагальнити дидактичні особливості підготовки спортсменів-інвалідів

Результати роботи. Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного Міжнародного Олімпійського руху. Олімпійський рух інвалідів включає визнані Міжнародним Олімпійським комітетом Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад (Рис.1).

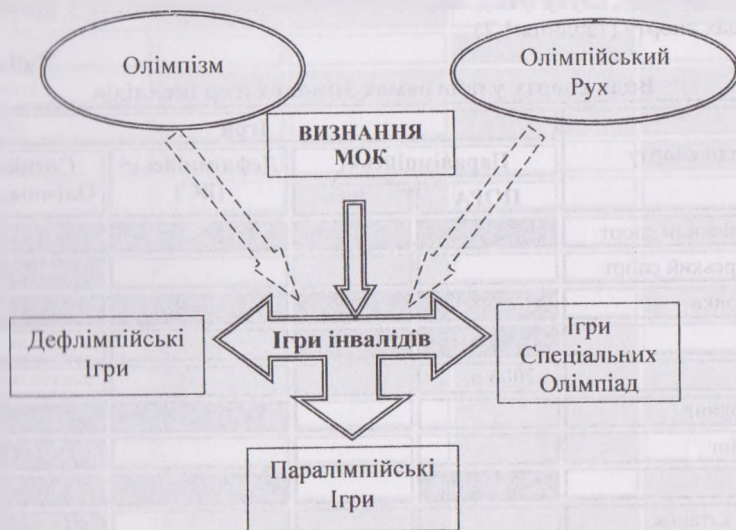

Рис.1. Ігри інвалідів у Олімпійському русі

Можна стверджувати, що міжнародний спортивний рух інвалідів виник у 1924 р., коли у Парижі були проведені I Всесвітні ігри глухих [2,4,7,8,11] та засновано Міжнародний спортивний комітет глухих.

Особи з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору стали активно залучатися до занять спортом лише після Другої світової війни. Спортивний рух інвалідів війни виник в Англії, в Ейлесбурзі, у Сток-Мандевільському (Stoke Mandeville) шпиталі. 28 липня 1948 р. у Сток-Мандевільському шпиталі під керівництвом доктора Людвіга Гуттманна відбулися змагання з стрільби з лука серед інвалідів на візках, було започатковано щорічне проведення Міжнародних Сток-Мандевільських ігор, що стали підґрунтям проведення Паралімпійських ігор. З метою керівництва міжнародними іг-

рами для інвалідів у 1952 р. була створена Міжнародна Федерація Сток-Мандевільських ігор. У період 1964-1986 рр. створюються основні спортивні федерації інвалідів, у 1982 р. - Міжнародний Координаційний Комітет, а у 1989 р. - Паралімпійський Комітет.

Спорт осіб з вадами інтелекту в межах Олімпійського руху представлено іграми Спеціальних Олімпіад (Міжнародна організація Спеціальних Олімпіад створена у 1968 р)

Під егідою Міжнародного Паралімпійського Комітету діють Міжнародна Сток-Мандевільська Федерація Спорту на Візках, Міжнародна Спортивна Організація Інвалідів, Міжнародна Спортивна і Рекреаційна Асоціація (осіб з) Церебральним паралічем та Міжнародна Спортивна Асоціація Сліпих.

У сучасних Паралімпійських іграх, Дефлімпійських іграх та іграх Спеціальних Олімпіад спортсмени з порушеннями опорно-рухового апарату (ПОРА), вадами зору (ВЗ), слуху (ВС), вадами інтелекту (ВІ) змагаються у різноманітних видах спорту (таблиця 1,2)

Таблиця 1

Види спорту у програмах Зимових ігор інвалідів

Види спорту	Ігри			
	Паралімпійські		Дефлімпійські (ВС)	Спеціальні Олімпіади (ВІ)
	ПОРА	ВЗ		
Гірськолижний спорт				
Ковзанярський спорт				
Лижні гонки				
Біатлон				
Керлінг	з 2006 р.			
Сноубординг				
Сноушуйнг				
Хокей				
Фігурне катання				

У межах Олімпійського руху інвалідів змагання проводяться з дотриманням церемоніалу, подібного до Олімпійського, використанням відповідної символіки та ритуалів. Спортивні заняття інвалідів передбачають вирішення загальних завдань, спільних для більшості нозологій – зміцнення здоров'я; поліпшення емоційної стійкості до стресових умов життя й опірності організму до факторів зовнішнього середовища; виявлення і стимулювання резервних можливостей організму; підвищення комунікативної активності; компенсація фізичних, психічних, соціальних змін особистості інваліда; підготовка до професійної реабілітації, нормалізація соціального статусу; формування мотивів і усвідомленого ставлення до виконання фізичних управ; формування розуміння права вибору, бажань і соціальних умов життя.

Таблиця 2

Види спорту у програмах Літніх ігор інвалідів

Види спорту	Ігри			
	Паралімпійські		Дефлімпійські (BC)	Спеціальні Олімпіади(BI)
	ПОРА	ВЗ		
Бадмінтон				
Баскетбол				
Боротьба				
Бочі				
Боулінг				
Велоспорт				
Вітрильний спорт				
Водне поло				
Волейбол				
Гандбол				
Гімнастика				
Голбол				
Гольф				
Дзюдо				
Кінний спорт				
Кузова стрільба				
Легка атлетика				
Настільний теніс				
Орієнтування				
Паверліфтинг				
Плавання				
Регбі				
Ролер-скейтинг				
Софтбол				
Стрільба з лука				
Стрибки у воду				
Теніс				
Фехтування				
Футбол				

Як показали наші дослідження, сучасні Паралімпійські ігри, де змагаються спортсмени з пошкодженнями опорно-рухового апарату і спортсмени з вадами зору (у деяких з них (1996-2000рр.) брали участь спортсмени з вадами інтелекту), виникли завдяки діяльності Людвіга Гуттманна та Міжнародної Федерації Сток-Мандевільських ігор, що провела в Англії перші змагання для спортсменів-спинальників. Нині проводяться літні (з 1960 р.) та зимові (з 1976 р.) Паралімпійські ігри.(Рис.2.)

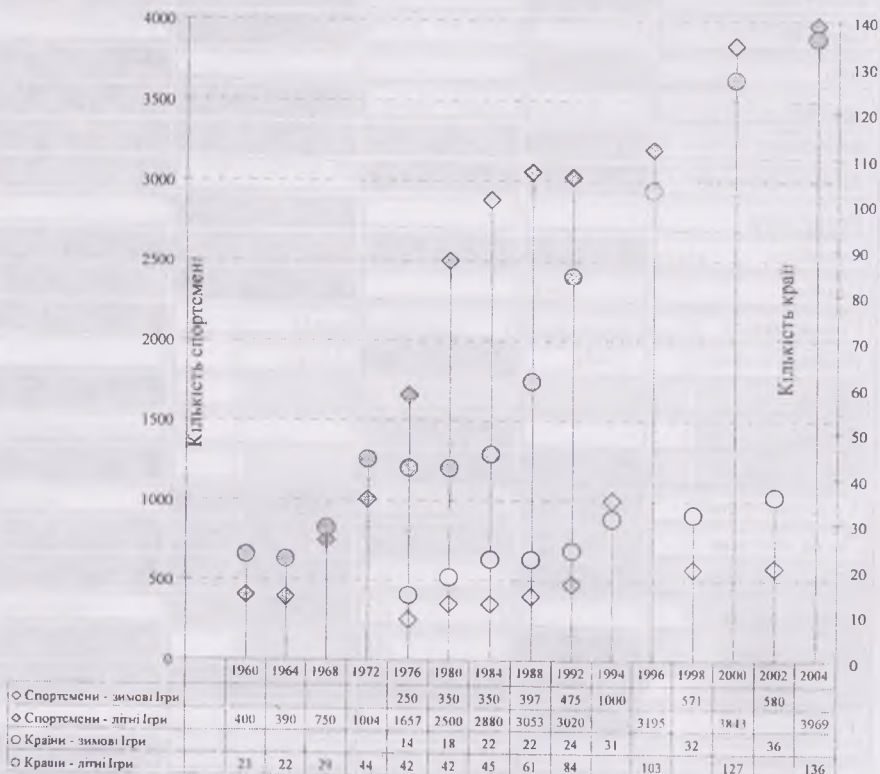

Рис.2. Динаміка кількості учасників Паралімпійських ігор

Постійне зростання значення та авторитету Паралімпійських ігор ілюструє динаміка кількості їх учасників - країн та спортсменів. Так, якщо у I Паралімпійських іграх взяло участь 400 спортсменів з 23 країн, то у XI літніх Паралімпійських іграх кількість країн-учасниць збільшилася понад у п'ятеро і склала 127 офіційних та 1 незалежну команду, а спортсменів збільшилася майже удесятеро і склала 3843 учасники, а у XII склала 136 країн і 3969 спортсменів. Подібна, хоча й менш вражаюча тенденція спостерігається і у зимових Паралімпійських іграх - від 250 спортсменів 14 країн до 580 учасників 36 країн.

Таблиця 3

**Позологічні групи спортсменів у літніх
Паралімпійських іграх**

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	ПХСМ	ВЗ	Інші	Ампутації	ЦП	ВІ
1960, Рим	■					
1964, Токіо	■					
1968, Тель-Авів	■					
1972, Гейдельберг	■					
1976, Торонто	■	■	■			
1980, Арнем	■					
1984, Нью-Йорк, Сток-Мандевіль	■	■	■	■	■	■
1988, Сеул	■	■	■	■	■	■
1992, Барселона	■	■	■	■	■	■
1996, Атланта	■	■	■	■	■	■
2000, Сідней	■	■	■	■	■	■
2004, Атени	■	■	■	■	■	■

Демонстраційна участь

Нозологічний склад, наслідки Паралімпійських ігор також змінювався (Таблиця 3,4). Так, якщо у Паралімпійських іграх 1960-1968 рр. брали участь лише спортсмени з пошкодженнями зростаючої та спинного мозку (ПХСМ), то вже з Паралімпійських ігор 1972 р. починається як демонстраційна, так і офіційна участь спортсменів інших нозологій - з вадами зору (ВЗ), у 1972 р. - демонстраційна, а з 1976 р. офіційна участь; з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату ("Інші") - з 1976 р., окрім Паралімпійських ігор 1980 р.; ампутаціями та церебральним паралічем (ЦП) - з 1980 р. Спортсмени усіх зазначених нозологій змагалися у Паралімпійських іграх 1984 р., хоча й у різних містах (Нью-Йорк та Сток-Мандевіль), а з наступних ігор у Сеулі (1988 р.) - у єдиних комплексних змаганнях. Демонстраційна участь спортсменів з вадами інтелекту (ВІ) відбулася у

1992 р. Офіційно спортсмени цієї нозології змагалися у Паралімпійських іграх 1996-2000 рр. Спортсмени різних нозологій розподіляються на змагальні групи відповідно до загальних та функціональних класифікацій. Загальна класифікація дозволяє визначити діагноз і ступінь поразки організму, функціональна - ступінь рухових можливостей для участі в

змаганнях з відповідного виду спорту, причому рухові можливості паралімпійців враховуються незалежно від їх тренуваності, а клас спортсмена підлягає постійному перегляду з урахуванням можливих функціональних змін організму.

До загальних класифікаційних груп належать спортсмени з вадами зору (3 класи); пошкодженнями спинного мозку (8 класів); ампутаціями (9 класів); церебральним паралічем (8 класів); з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату (6 класів). Спортсмени, які не мають можливості ходити, об'єднуються в стартові групи на візках відповідно до рівня рухових можливостей.

Дослідженнями також встановлено, що назва „Паралімпійські” не весь час застосовувалася щодо зазначених змагань. У 1960-1972 рр. змагання відбувалися як Міжнародні Сток-Мандевільські ігри, у 1976 р. ігри відбулися у Торонто під назвою „Торонтолімпіада”. У 1980 р., під час ігор XXII Олімпіади у Москві, міжнародні змагання інвалідів проходили у Нідерландах і називалися

„Олімпіада для інвалідів. Арнем“. Це був єдиний випадок, коли у назві ігор використано слово "Олімпіада", що не знайшло схвалення МОК. У 1983-84 рр. поступово було обґрунтовано та офіційно запроваджено назву „Паралімпійські ігри“ (Paralympic Games). Проте, нині рахунок Паралімпійських ігор починають з 1960 р., тобто з IX Сток-Мандевільських ігор, що відбулися у Римі.

Підготовка спортсменів-паралімпійців передбачає вирішення нозологічно-орієнтованих корекційних та спеціальних завдань. Для спортсменів з пошкодженнями опорно-рухового апарату корекційними завданнями є це нормаліза-

Таблиця 4
**Нозологічні групи спортсменів у зимових
 Паралімпійських іграх**

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	ВЗ	Ампутації	ПХСМ	Інші	ЦП	ВІ
1976,Орнсколдсвік	■	■	■	■	■	■
1980, Гейло	■	■	■	■	■	■
1984, Інсбрук	■	■	■	■	■	■
1988, Інсбрук	■	■	■	■	■	■
1992, Альбервіль	■	■	■	■	■	■
1994, Лілехаммер	■	■	■	■	■	■
1998, Нагано	■	■	■	■	■	■
2002, Солт-Лейк-Сіті	■	■	■	■	■	■

Демонстраційна участь

Демонстраційна участь

нять спортом, свідомості і дисциплінованості. Для спортсменів з вадами зору корекційними завданнями є розвиток здатності до цілеспрямованого переміщення в просторі; оволодіння навичками безпечної взаємодії з навколишнім середовищем і орієнтування (у тому числі на слух); формування умінь і навичок точних, результативних і економічних дій (у тому числі маніпулятивних), корекційно-компенсаторний розвиток м'язово-суглобових відчуттів; ліквідація скутості й обмеженості рухів. Спеціальні завдання - вибір виду спорту відповідно до рівня збереження зору і рухових здібностей; забезпечення необхідного рівня розвитку фізичних якостей; розвиток здатності до збереження статичної і динамічної рівноваги; удосконалювання якості виконання рухових дій, розширення діапазону рухових умінь і навичок; досягнення максимально можливого змагального результату.

Одним з найважливіших компонентів Паралімпійського спорту є програма Паралімпійських ігор (Таблиця 5). Види спорту та спортивні дисципліни включалися до програми Паралімпійських ігор та вилучалися з неї під впливом

ція рухової активності, відновлення м'язової сили, запобігання розвитку атрофії м'язів та контрактур; вироблення здатності до самостійного пересування тощо; спеціальними - формування системи оптимального обсягу і режиму рухової активності; сприяння, при наявності стійкого обмеження самостійного пересування, розвитку компенсаторних механізмів, відновленню здатності до маніпулятивних дій, створення передумов для поглибленої спортивної підготовки у майбутньому, забезпечення всебічної фізичної підготовленості; поширення арсеналу навичок і умінь; виховання стійкої зацікавленості до за-

різноманітних чинників. Змінювалася кількість та співвідношення видів змагань, комплектів нагород тощо.

Таблиця 5

Види спорту в програмах літніх Паралімпійських ігор

Рік та місце проведення Паралімпійських ігор	Стріляба з лука	Легка атлетика	Баскетбол	Метання дротиків	Фехтування	Більярд	Плавання	Настільний теніс	Паверліфтинг	Лаунбол	Голбол	Стріляба	Волейбол	Боротьба	Бочі	Велоспорт	Кінний спорт	Футбол	Дзюдо	Теніс	Регбі	Вітральний спорт	Мініфутбол
1960, Рим	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1964, Токіо	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1968, Тель-Авів	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1972, Гельсінгер	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1976, Торонто	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1980, Арнем	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1984, Нью-Йорк, Сток-Мандевіль	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1988, Сеул	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1992, Барселона	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
1996, Атланта	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2000, Сідней	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2004, Атеин	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

■ Види програми
■ Показові види спорту

За аналогією із періодизацією ігор Олімпіад, при визначенні періодів розвитку такого суспільного явища, як Паралімпійський спорт, ми орієнтувалися на сукупність чинників суспільного, організаційного та власне спортивного характеру. Аналіз зазначених чинників дає підстави виділити періодизацію Паралімпійських ігор. Періоди відрізняються кількістю країн та спортсменів, що брали участь у Паралімпійських іграх, кількістю видів спорту та спортивних дисциплін, розіграних комплектів нагород, класифікаційних груп та нозологічним складом учасників, функціонуванням організаційних структур спорту інвалідів тощо.

Дослідженнями встановлено, що основними періодами розвитку Паралімпійських ігор є Сток-Мандевільський період - 1952-1959 рр. (I-VIII Сток-Мандевільські ігри); Перший Паралімпійський період - 1960-1972 рр. (I-IV Паралімпійські ігри); Другий Паралімпійський період -1976-1988 рр. (V-VIII Паралімпійські ігри); Третій Паралімпійський період - з 1992 р. (з IX Паралімпійських ігор).

Перші "Олімпійські ігри для глухих" було проведено у Парижі (Франція) з 10 по 17 серпня 1924 року. До програми ігор увійшли п'ять видів спорту: легка атлетика, велоспорт, футбол, стрільба та плавання. 16 серпня 1924 року представники спортивних федерацій - учасниць ігор утворили Міжнародний спортивний комітет глухих з метою об'єднання всіх спортивних федерацій глухих спортсменів, організації і забезпечення проведення регулярних міжнарод-

Таблиця 6
Хронологія проведення літніх
Дефлімпійських ігор

Проведення ігор			Кількість учасників	
Ігри	Рік	Місто	Спортсмени	Країни
I	1924	Париж	145	9
II	1928	Амстердам	210	10
III	1931	Нюрнберг	316	14
IV	1935	Лондон	283	12
V	1939	Стокгольм	264	13
VI	1949	Копенгаген	405	14
VII	1953	Брюссель	524	16
VIII	1957	Мілан	625	25
IX	1961	Гельсінкі	595	24
X	1965	Вашингтон	696	27
XI	1969	Белград	1183	33
XII	1973	Мальме	1061	32
XIII	1977	Бухарест	1468	37
XIV	1981	Кельн	1663	32
XV	1985	Лос-Анджелес	1648	29
XVI	1989	Крайстчерч	1469	32
XVII	1993	Софія	1900	51
XVIII	1997	Копенгаген	2078	57
XIX	2001	Рим	2405	70
XX	2005	Мельбурн	3000*	85

* орієнтовна кількість

них спортивних змагань, які планувалося проводити щочотири роки відповідно до Олімпійських традицій. Хронологія літніх та зимових Дефлімпійських ігор представлена у Таблиця 6-7 відповідно. Яскраво виражена тенденція збільшення кількості спортсменів та країн-учасниць Дефлімпійських ігор. Міжнародний Олімпійський Комітет у 1966 році відзначив заслуги Міжнародного Спортивного Комітету глухих у розвитку спорту серед глухих, реалізацію олімпійських ідеалів та практичний внесок у розвиток Міжнародного Олімпійського руху, а з 1985 року запроваджено спільне використання прапорів Міжнародного Олімпійського Комітету та Міжнародного Спортивного Комітету глухих на літніх та зимових Всесвітніх іграх глухих.

Міжнародний Спортивний Комітет глухих спільно з іншими організаціями брав

участь у створенні Міжнародного Координаційного Комітету, Міжнародного спортивного фонду інвалідів, Міжнародного Паралімпійського Комітету.

У 1990 р. на конгресі Міжнародного Спортивного Комітету Глухих у Гронінгені (Нідерланди), що він був профінансований Міжнародним Олімпійським Комітетом, була підписана угода про співпрацю між Міжнародним Паралімпійським Комітетом та Міжнародним Спортивним Комітетом глухих.

Основними її положеннями було визнання Всесвітніх ігор глухих змаганнями того ж статусу, що і Паралімпійські ігри; визнання Міжнародного Спортивного Комітету глухих організацією, що проводить змагання серед глухих; визнання незалежності та автономності усіх національних федерацій глухих спортсменів; домовленість про фінансову підтримку Міжнародного Спортивного Комітету глухих на пропорційній основі тощо.

Проте, через фінансові та організаційні непорозуміння, у 1993 р. на конгресі Міжнародного Спортивного Комітету глухих у Софії (Болгарія) було поставлено питання або про вихід з Міжнародного Паралімпійського Комітету, або припинення ігор глухих та участь у Паралімпійських іграх. В результаті,

Хронологія проведення зимових Дефлімпійських ігор

Таблиця 7

Ігри	Рік	Місто	Кількість учасників	
			Спортсмени	Країни
I	1949	Зеефельд	33	5
II	1953	Осло	53	6
III	1955	Обераммергау	61	7
IV	1959	Монгана	56	8
V	1963	Аре	53	8
VI	1967	Берчтесгаден	86	12
VII	1971	Адельбаден	92	13
VIII	1975	Лейк-Плессід	268	15
IX	1979	Мерібель	180	14
X	1983	Ма де Камподожліо	191	16
XI	1987	Осло	225	15
XII	1991	Банфф	287	18
XIII	1995	Іллас	312	20
XIV	1999	Давос	273	18
XV	2003	Саундсвіль	1000*	25

* оригітована кількість

наприклад, світловими сигналами). Крім того, на Паралімпійських іграх глухі спортсмени мали змагатися не з іншими інвалідами, а з спортсменами своєї міжнародної федерації. Ще одним аргументом був мовний бар'єр, що існує між глухими спортсменами та спортсменами інших нозологій. Висловлювалось також застереження, що участь значної кількості глухих спортсменів у Паралімпійських

іграх може спричинити до зменшення кількості учасників змагань, що їх представляють інші спортивні федерації інвалідів, а це не відповідає інтересам цих Організацій і завданням Паралімпійських ігор. В свою чергу, Міжнародний Олімпійський та Паралімпійський комітети продовжили визнавати Всесвітні

Міжнародний Спортивний Комітет глухих залишився членом МПК, але прийняв рішення про продовження проведення Всесвітніх ігор глухих та недоцільність участі глухих у Паралімпійських іграх. Недоцільність участі у Паралімпійських іграх обґрунтовувалася тим, що глухі вважають себе не інвалідами, а частиною культурної та мовної меншості людства - здоровими людьми без фізичних та психічних ушкоджень; змагання глухих спортсменів проводяться за тими ж спортивним правилам як і у здорових спортсменів, за винятком деяких змін технічного характеру (дії арбітрів повинні бути чітко видимими

ігри глухих та Міжнародний спеціальний комітет глухих.

Згідно з дозволом МОК з 2001 року Всесвітні ігри глухих офіційно називаються Дефлімпійськими іграми. 27 лютого 2003 р. 38-й Конгрес Міжнародного Спортивного Комітету Глухих прийняв рішення про запровадження назви "Міжнародний Дефлімпійський комітет".

Надзвичайно важливим для популяризації та розвитку спорту серед глухих є наявність міжнародних дактилологічних понять, що суттєво розширює залучення інвалідів цієї нозології до активного життя через спорт, збільшує можливості спілкування без перекладачів з представниками інших країн та континентів.

Слід зауважити, що критерієм участі спортсмена у Дефлімпійських іграх є втрата слуху понад 55 дБ, тобто має значення факт, а не ступінь втрати слуху.

Відповідно до нозологічних особливостей, у підготовці спортсменів з вадами слуху вирішуються корекційні (покращання вестибулярних функцій; розвиток координації рухів; розвиток здатності до збереження статичної і динамічної рівноваги; розвиток здатності до просторового орієнтування; оволодіння руховими діями, формування рухового досвіду) та спеціальні завдання (формування здатності до раціонального розподілу зусиль, довільного управління темпом та ритмом рухів; розвиток рухової пам'яті; формування комплексної рухової підготовленості; досягнення максимального змагального результату).

Історія Спеціального

олімпійського руху розпочинається з червня 1963 року, коли Юніс Кеннеді Шрайвер відкрила у родинному маєтку в Мериленді літній денний табір для дітей та дорослих з розумовою відсталістю з метою розвитку їх здібностей в спорті та руховій діяльності, а 19-20 липня 1968 р. у м. Чикаго (США) були проведені I Міжнародні Спортивні ігри Спеціальних Олімпіад. Зимові ігри Спеціальних Олімпіад розпочато з 1977 р. У грудні 1968 р. створюється та реєструється в окрузі Колумбія добродійна некомерційна організація Спеціальних Олімпіад. Нині ігри Спеціальних Олімпіад зветься „Всесвітні” і проводяться раз на чотири роки (Таблиця 8, 9).

15 лютого 1988 р. відбулося підписання Протоколу між Міжнародним Олімпійським Комітетом та Міжнародною організацією Спеціальних Олімпіад

Таблиця 8
Хронологія літніх ігор
Спеціальних Олімпіад

Проведення ігор			Кількість учасників	
Ігри	Рік	Місто	Спортсмени	Країни
I	1968	Чикаго	1000	2
II	1970	Чикаго	2000	4
III	1972	Лос-Анджелес	2500	4
IV	1975	Маунт Плезант	3200	10
V	1979	Брокпорт	3555	21
VI	1983	Батон-Роудж	4000	51
VII	1987	Саус Бенд	4700	70
VIII	1991	Міннеаполіс – Сан-Пауло	6000	107
IX	1995	Нью-Гейвен	7200	145
X	1999	Раллі	7000	150
XI	2003	Дублін	7000	160

про співпрацю, офіційне визнання руху, та дозвіл на використан. і на іменування "Олімпіада".

В історії створення та розвитку програм Спеціальних Олімпіад в Україні можна виділити період відсутності Національних федерацій та програм Спеціальних Олімпіад, приналежності до програм СРСР та Єврозії (1989-1993 рр.), період розвитку програм Спеціальних Олімпіад під егідою Української спортивної федерації інвалідів із розумовими та фізичними вадами, до одержання Сертифікату Акредитації Міжнародної організації Спеціальних Олімпіад (1994-1999 рр.) та період після одержання Сертифікату Акредитації та створення у 2001 р. Всеукраїнської громадської організації інвалідів "Спеціальна Олімпіада України" (з 1999 р.).

Таблиця 9

Хронологія зимових ігор Спеціальних Олімпіад

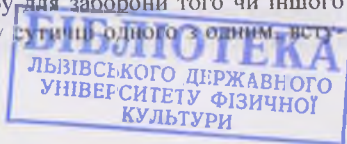
Проведення ігор			Кількість учасників.	
Ігри	Рік	Місто	Спортсмени	Країни
I	1977	Стім Боунт Спрінгз	285	2
II	1981	Виллидж оф Смоглерз Нотч Стоу	600	2
III	1985	Парк Сіті	800	14
IV	1989	Рено-Лейк-Тахо	1400	18
V	1993	Зальцбург – Шладмінг	1600	53
VI	1997	Торонто – Коллінгвуд	1780	82
VII	2001	Анкорідж	2000	85
VIII	2005	Нагано	1800*	80*

* оригіональна кількість

Програма ігор Спеціальних Олімпіад характеризується постійним збільшенням видів спорту (Таблиця 10).

На відміну від програм Олімпійських і Паралімпійських ігор, під час формування яких види спорту не лише додавались, але і вилучались, види спорту до програми Спеціальних Олімпіад весь час лише додаються. Змагання у Спеціальних Олімпіадах побудована так, щоб бути доступними для атлетів з різними фізичними можливостями. В переважній більшості видів спорту проводяться змагання для осіб з низьким рівнем підготовленості - ведення м'яча в баскетболі; удари по воротах у футболі, плавання зі сторонньою допомогою, лижні гонки на дистанціях 50 і 100 м; змагання зі спуску на 10 м у гірськолижному спорті тощо.

У Спеціальних Олімпіадах визначено також заборонені види спорту. До заборонених видів спорту і спортивних змагань відносяться ті, що піддають спортсменів не виправдано високому ризику отримати травму, особливо таку, що може мати довічні згубні наслідки. Крім міркувань про здоров'я і безпеку, існують певні причини філософського характеру, для заборони того чи іншого виду спорту. Види спорту, зміст яких полягає у сутинці одного з одним, всту

пають у протиріччя з основними принципами Спеціальних Олімпіад. Заборонені види спорту (наприклад, бокс, різні види спортивних одноборств, регбі, американський футбол) не можуть бути включені до будь-якого Турніру, тренувальної або навчальної програми в межах Спеціальних Олімпіад. Разом з тим, останнім часом концепція заборонених видів спорту коригується, зокрема в межах Спеціальних Олімпіад починається розвиток дзюдо.

Таблиця 10

Види спорту у програмах Всесвітніх Літніх ігор Спеціальних Олімпіад

Рік та місце проведення ігор	Легка атлетика	Водний спорт	Баскетбол	Гімнастика	Ролер-скейтинг	Софтбол	Боулінг	Велоспорт	Волейбол	Кінний спорт	Теніс	Настільний теніс	Бочі	Паверліфтинг	Футбол	Гандбол	Вітрильний спорт	Гольф	Бадмінтон
1968, Чикаго	■																		
1970, Чикаго	■																		
1972, Лос-Анжелес	■																		
1975, Маунт Плезант	■																		
1979, Брокпорт	■																		
1983, Батон-Роудж	■																		
1987, Саус Бенд	■																		
1991, Міннеаполіс	■																		
1995, Нью-Гейвен	■																		
1999, Раллі	■																		
2003, Дублін	■																		

■ Види програми

■ Національно-популярні види спорту

Учасники змагань Спеціальних Олімпіад поділяються на групи (дивізіони) кількістю від 3 до 8 учасників за принципом рівності відповідно до їх віку, статі, рівня майстерності тощо. Розбіжність кращого та гіршого результатів спортсменів однієї групи не повинна перебільшувати 10 % (15 % у разі неможливості забезпечення 10% дивізіонування).

Проведення тренувань та участь у змаганнях сприяють нормалізації життєвого циклу розумово відсталих людей та передбачають вирішення таких спеціальних завдань як створення можливостей для тренувань і участі у змаганнях, адекватних можливостям, що надаються здоровим спортсменам, забезпечення можливості занять найбільш популярними видами спорту; використання громадських спортивних споруд, що є призначеними для здорових спортсменів; забезпечення проведення занять спортом протягом всього року, як це є загальноприйнятим для здорових спортсменів; піклування про розвагу, настрої тощо; створення можливостей для спілкування з іншими спортсменами, участі в суспільному житті; створення можливостей для набуття життєвого досвіду, що до-

тоді, як, озумово відсталим людям покращити уявлення про себе, буде сприяти розвитку впевненості в собі, самоповаги ("зі мною рахуються!"), задоволення ("я досягнув цього!"), позитивного погляду на себе; організація змагань, що за фірмово є "Олімпійськими" іграми, відповідно до Олімпійських традицій та ідеалів.

Висновки

1. Аналіз літературних джерел та документальних матеріалів показав, що спортивний рух інвалідів є структурною складовою сучасного Міжнародного Олімпійського руху. Олімпійський рух інвалідів включає визнані Міжнародним Олімпійським комітетом Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад. У межах Олімпійського руху інвалідів змагання проводяться з дотриманням церемоніалу, подібного до Олімпійського, використанням подібної символіки та ритуалів. При аналізі літературних джерел не виявлено робіт, що містять системні дослідження Олімпійського руху інвалідів.

2. Паралімпійський рух, вершиною якого є Паралімпійські ігри, охоплює спортсменів-інвалідів з пошкодженнями опорно-рухового апарату та вадами зору (у період 1992-2000 рр. - спортсменів з вадами інтелекту); Дефлімпійський рух, вершиною якого є Дефлімпійські ігри – спортсменів з вадами слуху; рух Спеціальних Олімпіад вершиною якого є Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад – спортсменів з вадами інтелекту. Таким чином, Паралімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад мають відносно відкрити, а Дефлімпійський рух – закрити нозологічну структуру. Незважаючи на приналежність до Олімпійського руху та вирішення групи загальних завдань, Паралімпійський рух, Дефлімпійський рух та рух Спеціальних Олімпіад є структурно відокремленими. Це зумовлено організаційними особливостями формування їх керівних структур, нозологічними особливостями складу учасників та цільово-результативними особливостями діяльності.

3. Програми змагань в межах Олімпійського руху інвалідів включають відповідно адаптовані Олімпійські види спорту (бадмінтон, баскетбол, боротьба, велоспорт, вітрильний спорт, водне поло, волейбол, гандбол, гімнастика, дзюдо, їздити спорт, кульова стрільба, легка атлетика, настільний теніс, плавання, стрільба з лука, стрибки у воду, теніс, фехтування, футбол, гірськолижний спорт, ковзанярський спорт, лижні гонки, біатлон, керлінг, хокей, фігурне катання), неолімпійські види спорту (боулінг, гольф, орієнтування, паверліфтинг, регбі, роупер-скейтинг, софтбол, сноубординг, сноушуйнг) та специфічні нозологічно детерміновані види спорту (бочі, голбол, хокей на підлозі) та спортивні дисципліни (змагання на візках та моторизованих візках, метання набивного м'яча, плавання зі сторонньою допомогою, ходьба по дну басейна, змагання зі спуску 10 м, тощо).

Сучасні літні та зимові Паралімпійські ігри проводяться у роки проведення ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, сучасні Дефлімпійські ігри проводяться наступного року після ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор, а Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад у рік, що передує іграм Олімпіад та зимовим Олімпійським іграм. Таким чином, у межах Олімпійського циклу, ігри інвалідів проводяться у такій послідовності, яка віддзеркалює прагнення орга-

нізаційних структур Олімпійського спорту інвалідів до структурної та іміджевої локалізації:

- літні Паралімпійські ігри
- літні Дефлімпійські ігри, зимові Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад
- зимові Паралімпійські ігри
- зимові Дефлімпійські ігри, літні Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад.

Найбільш наближеними до Олімпійських ігор є сучасні літні та зимові Паралімпійські ігри, що проводяться безпосередньо після завершення Ігор Олімпіад та зимових Олімпійських ігор на тих самих відповідно обладнаних спортивних спорудах.

4. Основні організаційні структури Паралімпійського спорту були створені у період 1952-1989 рр. Нозологічноорієнтовані організаційні структури Паралімпійського спорту створювалися з 1952 по 1986 рр. (1952 р. - Міжнародна Федерація Сток-Мандевільських ігор, нині Міжнародна Сток-Мандевільська федерація спорту на візках; 1964 р. - Міжнародна спортивна організація інвалідів; 1978 р. - Міжнародна спортивна і рекреаційна асоціація (осіб з) церебральним паралічем; 1981 р. Міжнародна Спортивна Асоціація Сліпих; 1986 р. - Міжнародна спортивна асоціація для осіб з розумовими вадами, нині - Міжнародна спортивна асоціація для осіб з вадами інтелекту). Загальнокоординаційні структури Паралімпійського спорту були створені у період 1982-1989 рр. (1982р. - Міжнародний Координаційний Комітет, який керував проведенням Паралімпійських ігор до кінця 1988 р.; 1989 р. - Міжнародний Паралімпійський Комітет).

5. Протягом проведення літніх Паралімпійських ігор (з 1960 по 2004 рр.) кількість їх учасників зросла з 400 спортсменів 23 країн до 3969 спортсменів 136 країн, кількість нозологічних груп учасників - з 1 до 5 (6 у X-XI Паралімпійських іграх). Так, якщо у Паралімпійських іграх 1960-1972 рр. Офіційно брали участь лише спортсмени з пошкодженнями хребта та спинного мозку, то вже з Паралімпійських ігор 1976 р. починається офіційна участь спортсменів інших нозологій - з вадами зору (з 1976 р.), з іншими пошкодженнями опорно-рухового апарату (з 1976 р., окрім Паралімпійських ігор 1980 р.), ампутаціями та церебральним паралічем (з 1980 р.), вадами інтелекту (1996-2000 рр.). Кількість видів спорту програми літніх Паралімпійських ігор зросла з 8 до 19, а кількість комплектів нагород хвилеподібно змінилася з 113 до 550, досягнувши у 1984 р. рекордної кількості у 958 комплектів, що зумовлено зміною класифікаційної стратегії Паралімпійських ігор (1960-1968 рр. – суб'єктивний розподіл спортсменів з ПХСМ на групи для участі в змаганнях; 1972 р. – початок впровадження класифікаційної системи Міжнародної Федерації Сток-Мандевільських ігор; 1976-1988 рр. - проведення класифікації в межах кожної нозологічної підгрупи, з 1992 - впровадження двохетапної класифікації (загальної та функціональної). Подібні тенденції спостерігаються і у зимових Паралімпійських іграх, що проводяться з 1976 р.

6. Основними чинниками, що зумовлюють розвиток Паралімпійського руху є формування організаційних структур Паралімпійського спорту, кількість учасників Паралімпійських ігор, кількість видів спорту, видів змагань, спортивних

дисциплін та нозологіч. їх і класифікаційних груп. За зазначеними чинниками доцільно виділити такі основні періоди формування та розвитку Паралімпійських ігор:

- Сток-Мандевільський період - 1952-1959 рр. (I-VIII Сток-Мандевільські ігри)
- Перший Паралімпійський період - 1960-1972 рр. (I-IV Паралімпійські ігри);
- Другий Паралімпійський період - 1976-1988 рр. (V-VIII Паралімпійські ігри);
- Третій Паралімпійський період - з 1992 р. (з IX Паралімпійських ігор).

7. У Дефлімпійських іграх спостерігається подібна до Паралімпійських ігор тенденція до збільшення кількості учасників змагань (як країн, так і спортсменів).

8. Структурна відокремленість Дефлімпійського руху, в основному, зумовлена позицією Міжнародного спортивного комітету глухих, що полягає в обґрунтуванні нецільовості участі у Паралімпійських іграх тим, що глухі вважають себе не інвалідами, а культурною та мовною меншістю людства; наявністю мовного бар'єру між глухими спортсменами та спортсменами інших нозологій. Змагання глухих проводяться за тими ж спортивними правилами, як і звичайні, за винятком деяких змін технічного характеру (візуалізація дій арбітрів тощо). Відповідно до Паралімпійських класифікаційних стратегій, глухі спортсмени мали б змагатися не з іншими інвалідами, а зі спортсменами своєї ж міжнародної федерації. Проте, в Україні загальне керівництво Паралімпійським та Дефлімпійським рухом здійснюється Національним комітетом спорту інвалідів України.

9. Суттєвою відмінною рисою руху Спеціальних Олімпіад є адаптивно-реабілітаційна, а не спортивно-результативна спрямованість змагань. У змаганнях беруть участь спортсмени з вадами інтелекту, якщо вони визнані інвалідами фахівцями своїх країн. До змагань допускаються також спортсмени із затримкою психічного розвитку, які навчаються або навчалися у спеціальних закладах для осіб із низьким інтелектом, якщо до такого висновку прийшли фахівці країни. Спортсмени розподіляються на групи (дивізіони) з 3-8 учасників з подібними (у межах 10-15%) спортивними результатами. Переможці визначаються у кожній групі. Змагання між групами спортсменів із різним рівнем підготовленості та можливостей не проводяться. Таким чином, кожний учасник ігор Спеціальних Олімпіад має реальні можливості досягнути максимально можливого результату.

10. Основна ознака спортивних змагань Спеціальних Олімпіад, що відрізняє їх від Паралімпійських змагань, полягає в тому, що Спеціальні Олімпіади - це змагання не збірних команд країн, а змагання спортсменів із розумовими вадами, які є представниками національних програм Спеціальних Олімпіад територій з особливим статусом, автономних територій, а також держав. Таким чином, у Спеціальних Олімпіадах можуть брати участь представники двох національних програм однієї країни.

11. У межах Олімпійського руху інвалідів вирішуються загальні завдання, спільні для всіх нозологій, зміст яких зумовлено, переважно, впливом занять спортом на зміцнення здоров'я, побуту та соціальну реабілітацію; нозологічно детерміновані корекційні завдання, зміст яких зумовлено, переважно, необхідністю нормалізації функцій організму; спеціальні завдання, зміст яких зумо-

влено, переважно, спрямованою на досягнення спортивного результату в обраному виді спорту.

12. Основними тенденціями подальшого розвитку Олімпійського спорту інвалідів є:

- Подальша інтеграція локальних спортивних рухів інвалідів у Олімпійський рух
- Об'єктивізація критеріїв включення видів спорту до програм ігор інвалідів
- Відносна стабілізація програм змагань з розширенням переважно за рахунок включення видів спорту, видів змагань та спортивних дисциплін для жінок та спортсменів з важкими вадами
- Ревізія певних первинних положень Олімпійського руху інвалідів (зсув Паралімпійських пріоритетів з реабілітаційних на спортивно-результативні, зниження вимог щодо обмеження рухових можливостей спортсменів в окремих видах спорту – фехтуванні, тенісі тощо, включення до програм Спеціальних Олімпіад виду одноборств - дзюдо тощо)
- Регулювання кількості учасників за рахунок використання механізмів функціональних класифікацій (Паралімпійські ігри), рейтингу та ліцензування (Паралімпійські та Дефлімпійські ігри); кількісних квот для національних та інших програм (Спеціальні Олімпіади)

Перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням особливостей підготовки спортсменів у Олімпійському спорті інвалідів.

Література

1. Бріскін Ю.А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади: навчальний посібник. – Львів: “Ахіл”, 2003. – 128 с.
2. Бріскін Ю.А. Теоретико-методичні основи інваспорту. - Л.:“Кварт”, 2005. - 355 с., іл.
3. Бріскін Ю.А., Сушкевич В.М. Паралімпійський рух в Україні // Енциклопедія Олімпійського спорту України / За ред. В.М.Платонова - К.: Олімпійська література, 2005. – С.433-446
4. Брискин Ю.А., Матвеев С.Ф. Олимпийское движение инвалидов // Энциклопедия Олимпийского спорта: В 5 т. / Под общ. ред. В.Н.Платонова. – К.: Олимпийская литература, 2004. - Т.2. Ч.5, гл.7.– С.556-580
5. Григоренко В.Г., Глоба А.П. Организация спортивно-массовой работы с лицами, имеющими нарушения функций спинного мозга: Метод. рекомендации. – М.: Советский спорт, 1991. - 46 с.
6. Курдыбайло С.Ф., Богатых В.Г. Плавание как средство двигательной реабилитации инвалидов после ампутации конечностей // Теория и практика физической культуры. - 1998. №1. - С. 48-52.
7. Матвеев С., Брискин Ю. Структурно-функциональные особенности спорта инвалидов и тенденции формирования программ летних Паралимпийских игр // Наука в олимпийском спорте. - 2004. - № 1. - С. 84-94.
8. Мудрік В.І. Міжнародний спортивний рух інвалідів (Видання перше, скорочене). - К.: Нора-прінт, 2001. - 38 с.
9. Передерій А.В. Технічна підготовка спортсменів з наслідками церебрального паралічу з урахуванням особливостей рухової пам'яті (на прикладі

- легкоатлетіки) Дис...канд. наук з фіз.вих. і спорту: 24.00.01. - ЛДІФК. - Л., 2002. - 160 с.
10. Платонов В.Н., Гуськов С.И. Олимпийский спорт: Учебник: В 2 кн. - К.: Олимпийская литература, 1994. - Кн. 1. - 496 с. Энциклопедия Олимпийского спорта / Под общ. ред. В.Н.Платонова. Т.1.- К.: Олимпийская литература, 2002. - 496 с.
11. Рymar O. Спорт неповносправних: історія та сучасність. - Л.: Видавничий центр Національного університету імені Івана Франка, 2001. - 56с.
12. Энциклопедия Олимпийского спорта / Под общ. ред. В.Н.Платонова. Т.2. - К.: Олимпийская литература, 2004. - 583 С.
13. Steadward R., Peterson C. Paralympics. - Canada, 1997. - 261 p